УДК 355.02
к.т.н. **Сальнікова О.Ф.** (ЦНДІ ОВТ ЗСУ)

ВПЛИВ ТЕХНОЛОГІЧНОГО ВІДСТАВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ ОБОРОННО-ПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ НА СТАН ТА РОЗВИТОК ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ

У статті окреслено загрози воєнній безпеці України через технологічне відставання підприємств ОПК. Економічний стан підприємств ОПК характеризується незбалансованістю структури оборонних виробництв, високим рівнем зношеності основних фондів, низькою рентабельністю роботи більшості підприємств, низьким рівнем завантаження виробничих потужностей. Застаріле обладнання зумовлює пошук шляхів співробітництва українських компаній з міжнародними компаніями оборонної промисловості щодо залучення сучасних технологій і технологічного обладнання. Висвітлено проблеми оснащення озброєнням і військовою технікою Збройних Сил України та запропоновано можливі шляхи їх вирішення.

Ключові слова: воєнна безпека, оборонно-промисловий комплекс, озброєння і військова техніка.

Постановка проблеми. Шляхи вдосконалення оборонно-промислової політики в інтересах забезпечення воєнної безпеки держави на рівні вищого політичного керівництва держави, в науковому та експертному середовищі ставилося протягом останніх двох десятиріч багаторазово. Однак стан технічного оснащення Збройних сил України та оборонної промисловості України не поліпшується. Зазначені питання необхідно розв'язувати у дуже складних умовах:

суттєво обмежених фінансових ресурсів, які держава може виділяти для оборонного бюджету;

необхідності реформування Збройних сил України з одночасним їх скороченням, оскільки за існуючої чисельності при сучасному стані економіки держава не може їх утримувати, що призводить до зниження можливостей виконання ними бойових завдань і накопичення невирішених соціальних проблем у ЗСУ (забезпечення житлом, збільшення грошового утримання тощо);

закінчення календарних і ресурсних обмежень використання більшості високотехнологічних систем ОВТ (літаків, кораблів, комплексів протиповітряної оборони (ППО), ракетних систем різного призначення тощо). Заміна таких систем ОВТ потребує значних ресурсів держави, у т.ч. фінансових, а також тривалого часу;

незадовільного стану підприємств оборонної промисловості, де триває системна криза (відсутність ДОЗ, старіння основних фондів, утрата технологій, розвал кооперації, зниження кадрового потенціалу тощо) [1].

Отже, такий стан технічного оснащення ЗСУ, а також стан оборонної промисловості створюють спектр загроз воєнній безпеці України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Провідні вчені, такі як: С.В Лєнков, В.П. Горбулін, А.І. Шевцов, П.П. Скурський, О.О. Свергунов, В.М. Бегма грунтовно досліджують проблемні питання розвитку оборонно-промислового комплексу України, проблеми ринкової трансформації оборонно-промислового комплексу України, реструктуризацію оборонно-промислового комплексу України, міжнародну інтеграцію оборонно-промислового комплексу України та ін. Але питання впливу технологічного відставання підприємств оборонно-промислового комплексу на стан та розвиток Збройних Сил України розглянуто недостатньо.

Виклад основного матеріалу. Нині Україна має розгалужений, нерівномірно розвинений, недостатньо скоординований ОПК. Економічний стан його підприємств характеризується незбалансованістю структури оборонних виробництв, високим рівнем зношеності основних фондів, низькою рентабельністю роботи більшості підприємств, низьким рівнем завантаження виробничих потужностей. Коефіцієнт оновлення основних

виробничих фондів дуже низький, складає не більше 2,5% за рік, а це визначає наростаюче технологічне відставання від провідних країн світу.

Відсутність замкнених циклів виробництва, проблеми з обмеженням імпорту комплектуючих для виробництва ОВТ та вкрай низьке державне оборонне замовлення змушують українські компанії шукати шляхи співробітництва з іноземними компаніями оборонної промисловості (комплектуючі, матеріали, окремі системи, агрегати, блоки, прилади, нові ринки тощо), створюючи нові системи кооперації з розробок і виробництва ОВТ.

Застаріле обладнання зумовлює пошук шляхів співробітництва українських компаній з міжнародними компаніями оборонної промисловості щодо залучення сучасних технологій і технологічного обладнання. Проте це досить складне завдання, яке потребує узгодження відповідних стандартів виробництва, експлуатації, ремонту та випробувань. Зокрема, важливим для співробітництва компаній є застосування інформаційних технологій (ІТ) та CALS – технологій управління виробництвом.

З метою реалізації оборонно-промислової політики необхідно вивчити аналіз досвіду й тенденцій трансформації та розвитку світової оборонної промисловості (ОП) для впровадження їх в Україні;

оцінку загроз воєнній безпеці України через технологічне відставання підприємств ОПК;

визначення напрямів співпраці українського ОПК з ОПК інших держав, із транснаціональними компаніями оборонної промисловості у глобальному середовищі.

По-друге, з одного боку, Україна для технічного оснащення власних ЗС та інших військових формувань повинна витрачати значні фінансові ресурси. Нині та у прогнозованому майбутньому (10–20 років) таких ресурсів у бюджеті держави для імпорту необхідних ОВСТ немає і не може бути. З іншого боку, Україна мала та досі має розвинену ОП.

Не використовувати цей потенціал у державі нерозумно. Тому реструктуризація та прискорений технологічний розвиток ОП є необхідною умовою вирішення довгострокових завдань, що стоять перед Україною у галузі оборони та безпеки. Нині зволікання з вирішенням завдань реструктуризації та прискореного технологічного розвитку ОП створює загрози не тільки реформуванню ЗС, а й загрози воєнній безпеці України загалом.

По-третє, реалізацію ОПП з реформування та розвитку ОПК доцільно розпочати з удосконалення державного управління ОПК, забезпечення структурної перебудови відповідних галузей промисловості, ефективного їх функціонування і розвитку.

По-четверте, при виборі пріоритетних напрямів розвитку ОП в межах оборонно-промислової політики (ОПП) необхідно взяти до уваги наступні чинники:

можливість виконання завдань забезпечення життєво важливих інтересів України у сферах безпеки та оборони, а також у цивільних сферах економіки;

гарантування забезпечення обороноздатності в існуючій і прогнозованій системі воєнних загроз;

забезпечення за рахунок ОП розвитку високотехнологічного промислового сектору економіки, пошук способів вирішення проблем сталого розвитку держави, незалежності й енергоефективності, враховуючи умови України;

забезпечення реалізації в ОПК програм імпортозаміщення та збільшення експортного високотехнологічного потенціалу економіки, що стане інструментами зміцнення фінансової стабільності в державі;

розвиток науково-технічної бази, інтелектуального потенціалу й досвіду виробничого персоналу для розроблення і виробництва нових ОВТ і високотехнологічних товарів цивільного використання та подвійного призначення [1].

На сьогодні розвиток ОПК України головним чином залежить від подолання наступних проблем:

невідповідність структури ОПК, а також рівня технологічного розвитку підприємств, що входять до нього, завданням, що стоять перед ОПК;

істотного відставання від світових лідерів з розвитку технологій у більшості галузей, критично важливих для розроблення та виробництва перспективних ОВСТ;

недостатнє використання потенціалу ОПК для випуску наукоємної та високотехнологічної продукції цивільного призначення, а також для технологічного переоснащення інших секторів економіки.

Для досягнення кінцевої мети технологічного розвитку ОПК і подолання системних проблем, що існують у цій галузі необхідно:

утворення багатодиверсифікованих інтегрованих структур, створення центрів компетенції з основних напрямів науково-технологічного розвитку ОПК, зокрема на базі вертикальних і горизонтальних схем кооперації, територіально-виробничих кластерів;

створення високоефективної системи корпоративного управління інтегрованими структурами в ОПК і суміжних галузях;

оптимізація виробничих потужностей ОПК, скорочення зайвих потужностей, зокрема дублюючих однотипних виробництв;

забезпечення рівня завантаження підприємств ОПК з метою достатньої рентабельності виробництва;

визначення основних напрямів технологічної модернізації та розвитку науково-технічного і виробничого потенціалу інтегрованих структур ОПК, розроблення відповідних довгострокових корпоративних стратегій і розгортання робіт з їх реалізації; забезпечення ОПК інвестиціями, необхідними для здійснення технологічної модернізації та освоєння всього життєвого циклу виробництва перспективних зразків ОВТ, а також конкурентоспроможної, наукоємної та високотехнологічної продукції цивільного призначення;

комплексна модернізація, реконструкція й технічне переоснащення підприємств ОПК; підтримка, у разі потреби, імпорту новітнього виробничого устаткування, необхідного для виробництва конкуренто-спроможної продукції військового й цивільного призначення;

вживання заходів з підвищення якості та зниження собівартості продукції, що виробляється;

забезпечення у взаємодії з науковими установами розроблення, подальшого розвитку й освоєння найважливіших критичних технологій для забезпечення в майбутньому створення конкурентоспроможної продукції військового і цивільного призначення; забезпечення доступу до відсутніх в Україні критичних технологій, необхідних для створення конкурентоспроможної на світовому ринку продукції військового й цивільного призначення; створення базових умов для ліквідації або скорочення залежності України від зарубіжних виробників у галузі технологій, необхідних для створення перспективних зразків ОВТ;

здійснення гнучкої політики міжнародної співпраці в межах ВТС, що поєднує закупівлі комплектуючих і технологій у світових лідерів виробництва відповідних систем і агрегатів, участь у технологічних ланцюжках зарубіжних виробників, входження до стратегічних альянсів і спільні проекти з країнами, що створюють національну оборону промисловість;

розроблення перспективних проектів основних типів ОВТ і нових конкурентоспроможних видів продукції цивільного призначення;

реалізація комплексу заходів з підготовки до освоєння виробництва перспективних зразків ОВТ і нових видів продукції цивільного призначення;

законодавче й нормативно-правове забезпечення інноваційного розвитку ОПК та суміжних галузей промисловості [1, 3, 4].

Світовий досвід свідчить, що напрями співпраці компаній ОПК України з іноземними компаніями і ТНК оборонної промисловості мають базуватися за такими принципами:

забезпечення прийнятного інвестиційного та інноваційного клімату для залучення іноземних компаній в Україну у спосіб удосконалення законодавчої та іншої нормативно-правової бази. Для співпраці та конкуренції майбутніх українських компаній оборонної

промисловості з іншими компаніями у глобальному середовищі доцільно адаптувати українське законодавство до рівня ЄС, у т.ч. про інтелектуальну власність, військово-технічне співробітництво, іноземні інвестиції в компанії ОПК тощо;

нейтралізація загроз від діяльності іноземних компаній у контексті дотримання економічної безпеки держави;

створення власних ТНК оборонної промисловості, як це зробили раніше США і країни ЄС, і продовжують розвивати такі компанії КНР, Росії, Індії, Бразилії та ін. Досвід цих держав свідчить, що національний капітал здатний витримувати конкуренцію із ТНК тільки у випадку, якщо він сам структурується в потужні фінансово-промислові групи, які будуть адекватні міжнародним аналогам і здатні здійснювати активну зовнішню економічну політику. Одним із головних напрямів у забезпеченні високої ефективності реструктуризації компаній ОПК України має стати вибір раціональної форми участі держави у функціонуванні оборонної промисловості;

упровадження дієвого стратегічного менеджменту в компаніях ОПК паралельно з відповідними заходами вдосконалення функцій і структури органів державної влади, нормативно-правової бази їх діяльності з управління ОПК.

Нині в межах взаємодії з іноземними компаніями оборонної промисловості, а особливо ТНК, українська економіка не може дотримуватися жорстких протекціоністських заходів відповідно до умов СОТ, а забезпечення прийнятного інвестиційного клімату здебільшого збільшує загрози з боку ТНК.

Адже, поліпшуючи умови бізнесу, держава відсторонюється від таких загроз як, наприклад: надмірне використання трансфертного ціноутворення у діяльності транснаціональної компанії, протиправний відплив капіталу з держави тощо.

Для відпрацювання напрямів співробітництва компаній українського ОПК з іноземними компаніями та ТНК оборонної промисловості важливим є визначення на державному рівні концептуальних положень щодо майбутнього бачення національного ОПК у контексті системних підходів і механізмів формування та реалізації в державі ОПП, ВТП, політики ВТС, промислової політики та науково-технічної політики.

Нині в Україні немає довгострокової стратегії розвитку оборонної промисловості. Також не використовується потенціал ОП для вирішення завдань не тільки випуску ТВП, а й імпортозаміщення, виробництва товарів цивільного призначення тощо.

Не оцінено на національному рівні наявні технології виробництва ОВТ та їх цінність (у ракетно-космічній, авіаційній, суднобудівній та інших галузях), можливість використання для розвитку економіки в цілому, тому їх втрата сприймається спокійно. Така ситуація спостерігається відносно втрати кадрового потенціалу ОПК, що вже було розкрито у попередніх публікаціях, розвалу системи підготовки кадрів, галузевої науки, інженерних центрів із проектування та будівництва промислових об’єктів тощо.

Сьогодні оборонно-промисловий комплекс України здатний забезпечити продовження переозброєння танкових військ на модернізовані танки "Булат", а після повного освоєння виробництва, війська можуть почати послідовне оснащення новими танками "Оплот". При цьому танки будуть оснащені новими засобами захисту бронетехніки "Ніж", "Дуплет", керованим озброєнням і прицільними комплексами, оснащеними сучасними тепловізіонними прицільними комплексами. У боєкомплекти танків можуть бути поставлені танкові керовані ракети "Комбат".

Для механізованих військ підприємства ОПК здатні забезпечити постачання модернізованих бронетранспортерів БТР-3Е1, нових бронетранспортерів БТР-4М і модернізованих БМП- 1. При цьому вказані БТР і БМП будуть оснащені сучасними засобами захисту від ракет і боєприпасів, новими 30-мм гарматами ЗТМ-1 і сучасними комплексами керованого озброєння з ПТР "Бар'єр". У війська можуть бути поступити переносні ПТРК Стугна-П і Корсар, 7,62 і 12,7 мм кулемети, нові види стрілецької зброї. На заміну застарілих аналогових радіостанцій промисловість готова поставити сучасні цифрові засоби зв'язку і КШМ. Сучасними засобами супутникової навігації можуть бути оснащені усі броньовані

об'єкти і підрозділи. Для навчання персоналу промисловість готова поставити комплексні тренажери танків, БМП і БТР.

В цілях створення розвідувально-вогневих комплексів, як найбільш ефективних способів застосування підрозділів артилерії, промисловість України здатна забезпечити постачання у Збройні Сили:

звукометричних комплексів артилерійської розвідки "Положення-2", комплексів радіолокацій "Мангуста", автоматизованих машин управління вогнем артилерії "Оболонь";

модернізованих самохідних гаубиць 2С3м, 2С19м, що забезпечують автоматизацію наведення на ціль, підвищення прицільної скорострільності і точності стрільби, модернізованих реактивних систем залпового вогню БМ-21" Град".

Артилерійські підрозділи можуть бути забезпечені високоточними керованими боєприпасами "Квітник" і високоточними мінами "Навіс".

ОПК також здатний в короткі терміни провести модернізацію СПТРК "Штурм-С", оснастивши комплекс новими керованими протитанковими ракетами "Бар'єр". У боєкомплекти протитанкової артилерії можуть бути поставлені комплекси керованого озброєння з протитанковими ракетами "Стугна". Усі артилерійські підрозділи можуть бути оснащені сучасними цифровими засобами зв'язку і засобами супутникової навігації.

Вимагає рішення проблема оснащення підрозділів артилерії БПЛА з радіусом дії 15-70 км, сучасними приладами оптико-електронної і тепловізіонної розвідки.

Підприємства промисловості здатні забезпечити постачання нових і модернізованих РЛС «Пелікан», РЛС П-18, П-19, командних пунктів управління на основі сучасних АСУ і комп'ютерної техніки. На основі технічних і програмних рішень проекту Ореанда ПС, в короткі терміни може бути завершена і поставлена у війська АСУ ППО СВ. У війська можуть бути поставлені модернізовані ПЗРК.

Усі підрозділи ППО можуть бути оснащені сучасними цифровими засобами зв'язку і засобами супутникової навігації.

Вимагає рішення проблема модернізації ЗРК ППО СВ і їх послідовна заміна на нові зразки ЗРК.

Оборонно-промисловий комплекс України спільно з Французькою компанією Сажем завершує проведення робіт по модернізації бойового вертольота Мі-24. Головним завданням модернізації є використання протитанкових ракет Бар'єр-В. Проводяться роботи по модернізації військово-транспортного вертольота Мі-8. При цьому вертольоти будуть оснащені новими авіаційними двигунами. Буде забезпечена можливість виконання завдань вночі, на низьких висотах, скорочений час і підвищена точність виходу на ціль і ефективність ураження цілей, значно підвищений захист вертольотів від поразки зенітними ракетами. Виконання модернізації вертольотів здатне вивести частини армійської авіації на новий рівень бойового застосування. Серійну модернізацію вертольотів Мі-24, Мі-8 реально розпочати з 2014-2015 років.

Промисловість готова продовжити постачання в частини армійської авіації авіаційних тренажерів вертольотів Мі-8, що дозволить значно підвищити навички льотного складу. Найближчим часом будуть завершені роботи із створення тренажерів для вертольотів Мі-24. На думку фахівців промисловості важливим бачиться рішення задачі оснащення повітряно-десантних військ новими БМД і іншою легкою броньованою технікою, оснащення частин швидкого реагування сучасним стрілецьким озброєнням, тепловізіонними прицілами, приладами спостереження і новими парашутно-десантними засобами.

Важливою бачиться реалізація програми "Солдат майбутнього", забезпечення підрозділів переносними БЛА розвідки, переносними ПТРК "Корсар", сучасними засобами цифрового зв'язку і засобами супутникової навігації. Частково вказане озброєння може бути поставлене у ВДВ. Частина завдань вимагає постановки і подальшого рішення.

Для виконання завдань підрозділу ВДВ можуть в перспективі використати військово-транспортні літаки Ан-70.

Висновки. Таким чином, до числа основних напрямів, які можуть забезпечити збільшення об'єму внутрішніх і зовнішніх замовлень підприємствам промисловості, підвищення якості вироблюваної продукції і розширення її номенклатури можна віднести:

повне фінансове забезпечення затверджених Державних програм розвитку ОВТ, у тому числі міжнародних проектів по модернізації вертольотів Мі-24, корабля класу Корвет і військово-транспортного літака Ан-70;

пріоритетне державне фінансування НДДКР для забезпечення створення нових зразків ОВТ для ПС і розширення експорту озброєнь;

впровадження сучасних технологій виробництва, у тому числі, шляхом закупівлі ліцензій і освоєння виробництва окремих зразків озброєння або підсистем;

залучення іноземних компаній в українські кооперації по розробці і виробництву ОВТ, що дозволить підвищити технічні характеристики нових зразків ОВТ і експортні можливості створюваного озброєння(Мі-24, Бар'єр, Корвет);

розширення участі підприємств ОПК України в кооперациях по розробці і виробництву ОВТ, які проводяться іноземними компаніями (приклад, спільні проекти з Бельгією, Польщею);

забезпечення закупівлі озброєння по імпорту, виробництво якого в Україні з причин відсутності технологій не можливо;

використання офсетних схем при закупівлях озброєння за імпортом для вирішення завдань створення нових технологій виробництва.

Виконання вищезазначених заходів також сприятиме підвищенню ефективності військово-технічної співпраці з іншими державами.

Отже, кінцевою метою ВТС України повинне стати створення умов для проведення спільних розробок нових видів озброєння в кооперації з іноземними компаніями, які проводяться в інтересах військових замовників декількох країн. Це дозволить значно скоротити витрати кожної із сторін на розробку сучасних зразків озброєння, створити нові коопераційні зв'язки з партнерами і зміцнити взаємну довіру. Виконання вищезазначених умов зменшить, як технологічне відставання підприємств оборонно-промислового комплексу, так і їх негативний вплив на стан та розвиток Збройних Сил України

ЛІТЕРАТУРА:

1. Військово-технічна та оборонно-промислова політика України в сучасних умовах : аналіт. доп. / В. М. Бегма, О. О. Свергунов, 2013. – 112 с.

2. Грек В.В. Проблемы оснащения наземных войск армий стран постсоветского пространства вооружением и военной техникой и возможные пути их решения // Тезы выступления на международной конференции «Перспективы развития вооружения наземных подразделений», 2013.

3. Горбулін В.П., Свергунов О.О. Концептуальні підходи до вдосконалення військово-технічної та оборонно-промислової політики України // Збірник Національного інституту стратегічних досліджень. – К., 2013. - № 1. – С. 110 – 199.

4. Лєнков С.В., Жучкова (Сальнікова) О.Ф., Солодеєва Л.В. Аналіз перспектив розвитку інноваційної діяльності для розбудови підприємств оборонно-промислового комплексу // Тези доповіді IV Міжнародної науково-практичної конференції «Військова освіта та наука: сьогодення та майбутнє». – Київ, 2008. – Том 1. – С. 100 – 101.

5. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 8 червня 2012 року «Про нову редакцію Стратегії національної безпеки України»: указ Президента України від 8.06.2012 р. № 389/2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/389/2012

6. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 8 червня 2012 року «Про нову редакцію Воєнної доктрини України»: указ Президента України від 8.06.2012 р. № 390/2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/390/2012

7. Про Рекомендації парламентських слухань на тему: «Про стан та перспективи розвитку Воєнної організації та сектору безпеки України»: постанова Верховної Ради України від 5.07.2012 р. № 5086-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/5086–17

Без рецензії.

к.техн.н. Сальникова О.Ф.

ВЛИЯНИЕ ТЕХНОЛОГИЧЕСКОГО ОТСТАВАНИЯ ПРЕДПРИЯТИЙ ОБОРОННО-ПРОМЫШЛЕННОГО КОМПЛЕКСА НА СОСТОЯНИЕ И РАЗВИТИЕ ВООРУЖЕННЫХ СИЛ УКРАИНЫ

В статье очерчены угрозы военной безопасности Украины через технологическое отставание предприятий ОПК. Экономическое положение предприятий ОПК характеризуется несбалансированностью структуры оборонных производств, высоким уровнем изношенности основных фондов, низкой рентабельностью работы большинства предприятий, низким уровнем загрузки производственных мощностей. Устаревшее оборудование предопределяет поиск путей сотрудничества украинских компаний с международными компаниями оборонной промышленности относительно привлечения современных технологий и технологического оборудования. Отражены проблемы оснащения вооружением и военной техникой Вооруженных Сил Украины и предложены возможные пути их решения.

Ключевые слова: военная безопасность, оборонно-промышленный комплекс, вооружение и военная техника.

Salnikova O.

INFLUENCE OF TECHNOLOGICAL BACKLOG OF THE ENTERPRISES OF MILITARY-INDUSTRIAL COMPLEX TO CONDITION AND DEVELOPMENT OF ARMED FORCES OF UKRAINE

In the article the threats to military security of Ukraine through lack in technology of enterprises MIC are outlined. The economic situation of enterprises MIC is characterised by imbalance of structure of defensive manufactures, high level of deterioration of fixed capital, low profitability of work of the majority of the enterprises, low level of loading of capacities. The out-of-date equipment predetermines search of ways of cooperation of the Ukrainian companies with the international companies of the defensive industry concerning attraction of modern technologies and the process equipment. Problems of weaponization and military equipment of Armed forces of Ukraine are reflected and possible ways of their decision are offered.

Keywords: military security, military-industrial complex, weapons and military equipment.